

Список використаних джерел та літератури

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник; практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта, 2005. – 496 с.
2. Бухбиндер В. А. О некоторых теоретических и прикладных аспектах лингвистики текста / В. А. Бухбиндер // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам : сб. научн. статей. – Киев : Вища школа, 1978. – С. 30–38.
3. Генрі О. Оповідання = Short stories: / О. Генрі; худож.-оформ. Б. П. Бублик, С. І. Правдюк. – Харків : Фоліо, 2011. – 223 с. – Англ. і укр. мовами. – (Видання з паралельним текстом).
4. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – Б. : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
5. Домашнев А. И. Интерпретация художественного текста : нем. яз. : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / А. И. Домашнев, И. П. Шишкина, Е. А. Гончарова. – М. : Просвещение, 1989. – 208 с.
6. Стилистика английского языка / О. М. Мороховский и др. – К. : Вища школа, 1991. – 247 с.
7. Теория текста [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/260261/read/> [Ю.Н. Земская и др. – М. : Флинта, Наука, 2010. –
8. Черняховская Л. А. Смысловая структура текста и её границы / Л. А. Черняховская // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 117–127.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.

УДК 811.111'42:32

Є. О. Дуйко – асистент кафедри теорії та практики
перекладу Запорізького національного технічного
університету

Національна ідентичність та її складники в сучасному англомовному дискурсі політичних діячів США

*Роботу виконано на кафедрі теорії та практики
перекладу ЗНТУ*

У статті розглянуто поняття національної ідентичності та компоненти її структури, що є релевантними для дослідження особливостей її конструювання в дискурсі політиків США.

Ключові слова: дискурс, етноцентризм, етнічна установка, національна ідентичність, стереотип.

Дуйко Е. А. Национальная идентичность и её компоненты в современном англоязычном дискурсе политических деятелей США. В статье рассматривается понятие национальной идентичности и компоненты её структуры, которые являются релевантными для исследования особенностей её конструирования в дискурсе политиков США.

Ключевые слова: дискурс, этноцентризм, этническая установка, национальная идентичность, стереотип.

Diuko E. A. National Identity and its Components in Modern English Discourse of the USA Politicians. The article researches the notion of national identity and its components that are relevant in studying national identity construction in the discourse of American politicians.

Key words: discourse, ethnocentrism, ethnic attitude, national identity, stereotype.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема національної ідентифікації особистості в сучасному мультикультурному та багатонаціональному світі набуває особливої актуальності у зв'язку з процесами соціокультурного становлення, перерозподілу територій та боротьби країн за незалежність тощо. Питання національної ідентичності неодноразово вивчалось соціологами [4; 8; 15; 19], психологами [6; 13; 17] та політологами [3; 11]. Цю проблему досліджують також і лінгвісти [10; 14; 21], які визначають особливості конструювання та актуалізації цього явища в різних видах дискурсу.

Актуальність запропонованої статті визначається потребою реконструювання поняття національної ідентичності в політичному дискурсі, що постає основним засобом формування світоглядних позицій представників певної нації, етносу тощо. **Мета** статті полягає у вивченні поняття національної ідентичності та її складників у сучасному англomовному дискурсі політичних діячів США. Мета зумовлює формування наступних **завдань**: визначити онтологічну сутність поняття ідентичності; дослідити обсяг та кореляцію понять національної та етнічної ідентичності; систематизувати знання з питання структури національної ідентичності; виокремити та проаналізувати компоненти структури національної ідентичності, що є релевантними для дослідження особливостей її конструювання в дискурсі; проаналізувати дискурсну актуалізацію національної ідентичності в мовленні політичних діячів США.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Поняття *ідентичності* було введено психологом Е. Еріксоном у 1950 році [17]. Під ідентичністю науковець розумів процес організації життєвого досвіду людини в індивідуальне «Я» [17, 8]. У сучасній гуманітарній парадигмі знань цей термін розглядають як «психологічне уявлення людини про своє «Я», що характеризується суб'єктивним почуттям своєї індивідуальної самототожності і цілісності, отождолення людиною самої себе (частково усвідомлене, частково ні) з тими чи іншими типологічними категоріями» [9, 304]. Ідентичність є індикатором «Свого» на протипагу «Чужому» та є результатом усвідомлення людиною належності до певної групи, що дозволяє їй визначити своє місце в соціокультурному просторі.

Загальновідомо, що процес ідентифікації можливий тільки за умов соціалізації людини та суспільств загалом. На думку М. Кубаєвського, через соціальне ідентичність формує і зберігає свій базовий феномен – етнічну ідентичність [8, 61]. Завдяки цій формі ідентичності з'являються, накопичуються, актуалізуються та передаються ті етнічні норми, цінності та стереотипи поведінки, яких «*homo socius*» дотримується в процесі формування його ідентичності як представника певного етносу або нації. Проте слід розрізняти поняття етносу та нації і відповідно етнічної та національної ідентичності.

Етнічність ґрунтується на природному зв'язку людини з групою, що визначається генетичними й географічними чинниками. У культурології використовують таке визначення етнічної ідентичності – «результат процесу емоційно-когнітивного самоототожднення суб'єкта зі своєю етнічною групою, що виражається в почутті спільності із членами цієї групи і сприйнятті її цінностей як основних» [9, 317]. Етнічна ідентичність дозволяє здійснювати солідаризацію з ідеями та цінностями свого етносу, розрізняти інші народи та етносоціальні групи як ті, що є схожими або відмінними від власного етносу.

Через те, що самоусвідомлення індивіда формується також і в надетнічних утвореннях, зокрема, таких як нація (наприклад Велика Британія, Японія, США), потрібно виокремити поняття національної ідентичності. Цей вид ідентичності передбачає самоідентифікацію індивіда з певним політичним та культурним співтовариством [11, 79]. Коли етнічна група має політичну мету, вважають, що вона досягла національного рівня. На думку Т. О. Саніної, національна ідентичність є тією ж самою етнічною ідентичністю, до якої додається усвідомлення спільності політичних інтересів [14, 25].

Національна ідентичність є складним багаторівневим утворенням, що містить різні компоненти, розмаїття яких пояснюється динамізмом соціальної й національної реальності та багатовимірністю самого поняття. Так, наприклад, М. Барет виокремлює у структурі національної ідентичності такі два компоненти: *когнітивний* (інформаційний) та *афективний* (емоційно-оціночний) [19, 145]. За визначенням науковця, *когнітивний* елемент містить: знання про існування етнічної групи (у випадку національної ідентичності – нації); категоризацію себе як члена етнічної групи; знання про національну територію; знання про національні емблеми, символи, звичаї та традиції, історичні факти та фігури, які символічно репрезентують націю; віру в спільне походження членів етнічної групи; віру в існування національних рис та етнічних стереотипів; уявлення про тісний зв'язок між собою та етнічною групою та існування подібності із нею [19, 146–168].

Афективний складник, на думку М. Барета, має такі елементи: суб'єктивна актуальність етнічної ідентичності; ступінь прихильності до етнічної ідентичності; готовність відмовитися від неї та зна-

чення, яке індивід надає членству в групі; почуття належності до етнічної групи; ступінь прихильності та почуттів до національної території; національні почуття на кшталт національної гордості та почуття національної провини; національна самоповага. [19, 168–172].

Л. М. Дробіжева вирізняє третій компонент у структурі національної ідентичності – *конотативний* або *поведінковий*. Дослідниця розуміє його як «реальний механізм усвідомлення та прояву себе як члена певної групи в різних етноконтактних ситуаціях» [5, 296]. У рамках етносоціологічного підходу до проблеми етнічної ідентичності Л. М. Дробіжева виокремлює також її наступні компоненти: усвідомлення належності до свого народу, усвідомлення інтересів свого народу, уявлення про культуру, мову та територію [4, 16–47].

Дослідник О. Б. Мухамметбердієв відносить до структури національної свідомості також гетеростереотипи та автостереотипи [12]. *Автостереотипи* – це сукупність атрибутивних ознак про дійсні або уявні риси, притаманні власній етнічній групі, що виконують функцію її позитивно-ціннісної диференціації, оскільки містять здебільшого комплекс позитивних оцінок про неї [10, 25–26]. *Гетеростереотипи* являють собою оцінні, зазвичай негативні судження про інші етноси та їх представників [10, 26]. Науковець представляє структуру національної самосвідомості у вигляді системи, що містить чотири рівні відображення національного буття: когнітивно-раціональний (поняття, знання, символи); аксіологічний (оцінні погляди, думки, судження, уявлення); емоційний (почуття, настрої, переживання); регулятивний (орієнтації, установки, інтереси, потреби) [12, 43–44].

За С. С. Крапівенським елементами національної свідомості є знання історії свого народу (історична пам'ять); ставлення до національних традицій, свят, звичаїв; ставлення до мови свого етносу, почуття національної гідності [7, 106]. В. В. Карлова виокремлює два рівні національної ідентичності: самосвідомість представників етнічних груп та самосвідомість власне політичної свідомості [6, 127]. Британський дослідник Ентоні Сміт вважає, що компонентами національної ідентичності є: історична територія; спільні міфи та історична пам'ять; спільна масова громадська культура; єдині юридичні права та обов'язки всіх членів; спільна економіка з можливістю пересуватися у межах національної території [15, 24].

Для багатьох етнонаціональних груп найбільш значущим символом колективного членства виступає мова. Простежується двоїстий зв'язок між мовою та національною ідентичністю. З одного боку, використання мови як маркера нації є наслідком ідентифікації, а з іншого, існування мови – необхідна умова формування національної ідентичності. Однак, треба відзначити, що хоча мова і є умовою формування етносу та результатом етногенезу, поняття мовної та етнічної спільноти часто не збігаються: один етнос може послуговуватися декількома мовами, і, навпаки, різні етноси можуть користуватися однією мовою [1, 263].

У процесі індивідуального розвитку через використання мови кожна людина долучається до національної свідомості – спільного знання, і лише завдяки цьому процесу стає можливим формування самоідентичності. Мова відтворює спогади, бажання, прагнення, котрі є спільними для всіх представників нації, її різних поколінь, тому мовна суголосність активізує спільність національного життя, відіграє роль своєрідної матриці досвіду, думок, переживань і мрій минулих поколінь, квінтально постає як свідок їх змагань, здобутків і долі [8, 66]. Отже, національна ідентичність як продукт соціалізації формується та змінюється через мову та завдяки їй.

М. Н. Рассоха зауважує, що без мови суспільство не може міцно позиціонувати себе у своїй культурі, оскільки мова як головний код культури є найважливішим інструментом самоідентифікації і основною «скріпою» мовного суспільства [13, 104]. Світоглядні та аксіологічні засади, що домінують у суспільстві, зазвичай штучно нав'язуються через структури влади. Національна ідентичність як соціальний конструкт також актуалізується в дискурсі суспільних та політичних діячів.

Ключовим питанням у лінгвістичному аналізі національної ідентичності постає визначення її структури, за допомогою якої можна дослідити та проаналізувати особливості актуалізації цього явища в дискурсі. Слід зазначити, що в сучасній етнопсихології структуру етнічної ідентичності описують за аналогією зі структурою етнічних установок, оскільки етнічна ідентичність – сукупність етнічних установок (або атитюдів) [16, 33]. Етнічні установки (негативні), у свою чергу, лежать в основі етнічних упереджень.

Етнічні упередження виражають оцінку, що колективно поділяється всіма або більшістю членів етнічної або будь-якої іншої етносоціальної групи [2, 232]. Ця оцінка ґрунтується на нормах, цінностях та стереотипах, прийнятих у певній етнонаціональній групі. За Т. ван Дейком, етнічні упередження є когнітивними структурами, що формуються на основі поглядів, уявлень, переконань, стереотипів, цінностей людини як представника певної етносоціальної групи / спільноти [20, 181]. На думку дослідника, етнічні упередження базуються на бажанні домінування і влади та ідеології етноцентризму. *Етноцентризм* (від грец. *ethnos* – група, народ та лат. *centrum* – осередок, центр) є системою переконань та уявлень певного етносу, згідно з якими представники чужих націй сприймаються й оцінюються з позицій власної етнічної групи, яку вважають еталоном [3, 12]. Отже, етнічні упередження є оціночним ідеологічним комплексом, в основі якого лежать стереотипи та цінності, що поділяються в певній етнічній групі.

Беручи за основу це структурне наповнення етнічних упереджень, пропонуємо виокремити наступні компоненти в структурі національної ідентичності: *ідеологічний* (етноцентризм), *оцінний* (позитивна або негативна оцінка, яка надається певному етносу) та *стереотипний* (соціально детерміновані, узагальнені, емоційно насичені, стійкі уявлення про особливості соціокультурного існування етнічних груп, а також про моральні, розумові, фізичні та інші якості їх представників [3, 14]. Виокремлення вищезгаданих елементів уможливило лінгвістичний аналіз національної ідентичності. Розглянемо декілька прикладів із дискурсу американських політиків та проаналізуємо компоненти національної ідентичності згідно із запропонованою структурою.

Перший приклад було взято з промови Альберта Гора, віце-президента США, присвяченої масовому вбивству в школі «Колумбайн».

You are not alone: the heart of America aches with yours. The entire nation is a community of shock, of love, and of grief.... America is a good and decent place – and our goodness is a light to all the nations of the world. We have seen in this community so much of that goodness, so much healing, so much of what is best in our country [22].

У запропонованому прикладі оцінний компонент актуалізується в позитивному твердженні *America is a good and decent place*. У цій фразі використано два прикметники з позитивною конотацією *good* та *decent*, які належать до топоніма *Америка*. Крім того, оцінний компонент також репрезентовано в найвищому ступені порівняння *best* який стосується іменника *our country*. У цьому словосполученні також представлено стереотип, а саме автостереотип, який стверджує, що Америка дає все краще своїм громадянам. Лексичний градаційний повтор конструкції *so much* використано для позитивної оцінки цінностей американської нації. Ідеологічний компонент національної ідентичності чітко простежується у фразі віце-президента *our goodness is a light to all the nations of the world*. Етноцентризм тут виявляється у відверто завищеній політиком ролі американської нації для всього світу.

Для аналізу особливостей актуалізації компонентів національної ідентичності наведемо також наступний приклад уривку з промови екс-губернатора штату Каліфорнія Арнольда Шварцнегера. У своєму виступі він порушує питання зростання процентів за кредитом на житло.

Now even though we're not suffering a serious economic downturn, still, the risk of foreclosure threatens many Californians with the loss of their homes, and thus the American Dream [23].

У наведеному прикладі наявна актуалізація стереотипу *American Dream*. Поняття американської мрії було започатковано Джеймсом Адамсом в історичному трактаті «Епос Америки» [18]. Ця праця написана в часи Великої депресії і обіцяла середньому американцю ідеал життя, який включає свободу вибору та голосу, матеріальний статок та забезпечення житлом. Саме тому в часи краху ринку іпотеки віце-президент убачає загрозу для американської мрії. Цей стереотип є автостереотипом, тобто уявними та прийнятими рисами, які позитивно характеризують американську націю.

Висновки. Отже, формування національної ідентичності, як і будь-якої іншої форми ідентичності, можливе тільки за умов соціалізації. Слід розрізняти поняття етнічної та національної ідентичності, які є майже тотожними, але останнє визначається не тільки генетичними та географічними чинниками, але й політичними. Національна ідентичність є ширшим поняттям, що охоплює етнічне самоусвідомлення та ідентифікацію індивіда з певним політичним утворенням. Національна ідентичність формується, змінюється та актуалізується в мові, яка є універсальним засобом самоусвідомлення індивіда як представника певної етнонаціональної групи. Існує багато підходів до визначення

структури національної ідентичності, але жоден із них не дає змоги проаналізувати національну ідентичність у дискурсі. У запропонованій статті було виокремлено компоненти національної ідентичності, які уможливають її лінгвістичний аналіз.

Перспективи подальшого дослідження. Подальшим перспективним дослідженням вважаємо детальний аналіз особливостей вияву та конструювання національної ідентичності в дискурсі американських та українських політичних діячів.

Список використаної літератури

1. Алефириенко Н.Ф. Поэтическая энергия слова: Синергетика языка, сознания и культуры / Н. Ф. Алефириенко. – М. : Academia, 2002. – 394 с.
2. Березович Е. Л. Ономазиологический портрет «человека этнического»: принципы построения и интерпретации / Е. Л. Березович, Д. П. Гулик // Встречи этнических культур в зеркале языка (в сопоставительном лингвокультурном аспекте) [отв. ред. Г. П. Нещименко]. – М. : Наука, 2002. – С. 231–253.
3. Гнатенко П. И. Этнические установки и этнические стереотипы / П. И. Гнатенко, В. И. Павленко. – Днепропетровск : Изд-во ДГУ, 1995. – 200 с.
4. Дробижина Л. М. Национализм, этническое самосознание и конфликты в трансформирующемся обществе / Л. М. Дробижина // Национальное самосознание и национализм в Российской Федерации начала 1990-х годов. – М. : [б. и.], 1994. – С. 16–17
5. Дробижина Л. М. Демократизация и образы национализма в Российской Федерации 1990-х годов / Л. М. Дробижина, А. Р. Аклаев, В. В. Коротева, Г. У. Солдатова. – М. : Мысль, 1996. – 382 с.
6. Карлова В. В. Національна самосвідомість: структурно-функціональний аналіз / В. В. Карлова // Збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 24. – С. 123–129.
7. Крапивенский С. С. Социальная философия / С. С. Крапивенский. – Волгоград : Комитет по печати, 1996. – 352 с.
8. Кубаєвський М. Концептні імплікації у вивченні взаємозв'язку ідентифікації й ідентичності / М. Кубаєвський, С. Лук'яненко // Психологія і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 58–68.
9. Культурологія : навч. посіб. для вузів / за заг. ред. В. М. Пічі. – Львів : Магнолія плюс, 2005. – 360 с.
10. Куш Е. О. Лінгвальні засоби вираження етнічних упереджень у політичному дискурсі британських консерваторів (на матеріалі інтернет-джерел з питань імміграції) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Куш Еліна Олександрівна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К. [б. в.], 2009. – 194 с.
11. Малахов В. С. Идентичность / В. С. Малахов // Новая философская энциклопедия : в 4-х т. – 2001. – Т. 2. – С. 78–79.
12. Мухамметбердиев О. Б. Национальное самосознание / О. Б. Мухамметбердиев. – М. : Луч РАУ, 1992. – 140 с.
13. Рассоха М. Н. Дискурс о языке в свете лингвокультурной идентичности / М. Н. Рассоха // Вестн. Моск. ун-та. Серия 19. – 2009. – № 1. – С. 103–113.
14. Саніна Т. О. Дослідження національної та етнічної ідентичності / Т. О. Саніна // Наукові записки. – 2005. – Т. 46. – С. 22–27.
15. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
16. Татарко А. Н. Психология межэтнических отношений: этническая идентичность и стратегии межкультурного взаимодействия / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – Saarbrücken : LAPLAMBERT Academic Publishing GmbH & Co, 2010. – 177 с.
17. Эрикссон Э. Детство и общество / Э. Эрикссон. – СПб. : Университетская книга, 1996. – 592 с.
18. Adams J. The Epic of America / J. Adams. – Safety Harbour, FL: Simon Publications, 2001. – 444 p.
19. Barrett M. English children's acquisition of a European identity / Ed. by. Breakwell, E. Lyons // Changing European Identities: Social-Psychological Analyses of Social Change. – 1996. – 403 p.
20. Quasthoff U. M. Social Prejudice as a Resource of Power: Towards the Functional Ambivalence of Stereotypes / U. M. Quasthoff // Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse / Ed. by R. Wodak. – Amsterdam ; Philadelphia : J. Benjamins Publ. Co., 1989. – P. 181–196.
21. Wodak R., Meyer M. Methods of Critical Discourse Analysis / R. Wodak, M. Meyer. – London : Sage Publications, 2002. – 200 p.
22. A. Gore. Columbine Memorial Address / A. Gore. – [Electronic resource] – Access mode : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/algorecolumbine.htm>
23. A. Schwarzenegger State of the State Address / A. Schwarzenegger. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.americanrhetoric.com/speeches/arnoldschwarzeneggerstateofthestate.htm>

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.